

В. М. Парасюккандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ**Я. І. Хиль**здобувач вищої освіти
Львівського державного університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВА ЯК УЧАСНИК ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті на основі теоретичних положень і законодавства досліджується проблема визначення поняття та змісту особливого статусу держави як суб'єкта господарювання. На законодавчому рівні цей статус чітко не конкретизований. Акцентується увага на тих аспектах, які дозволяють визначити правовий статус держави як окремої інституції у сфері господарювання. Поряд із цим вказується, що державу можна розглядати як сукупність інститутів, а також взаємозв'язків між ними. Держава як учасник сфери господарювання створює рамки, в яких відбуваються взаємовідносини між господарюючими суб'єктами. На основі проведеного аналізу сфери господарювання виокремлені основні завдання, вирішення яких досягається завдяки діяльності державних органів влади як суб'єктів регулювання господарської діяльності. Беззаперечно, що зміст державного регулювання розвитку господарської діяльності державних органів визначається цілями, а також набором методів та інструментів, якими володіє держава під час проведення цієї політики. Актуальність цієї наукової розвідки зумовлена ще й тим, що держава як учасник господарювання наділена особливим статусом. Держава забезпечує основні права і обов'язки суб'єктів господарювання та визначає відповідальність за правопорушення. При цьому розглядається два напрями господарської діяльності держави, а саме безпосередній та опосередкований. Безпосередня господарська компетентність реалізується державою через діяльність відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування. Констатується, що це органи, які мають повноваження щодо управління державною і комунальною власністю, що використовується в господарській діяльності, а також щодо правового регулювання та контролю господарської діяльності. Опосередковано господарська компетентність держави виражається в діяльності суб'єктів управління щодо розпорядження об'єктами державної власності. Розглядаються поняття і форми державних унітарних, комерційних і казенних підприємств. Характеризуються особливості створення та діяльності державних унітарних підприємств. Проаналізовано правовий статус державних комерційних підприємств. У статті також здійснюється аналіз поняття «господарська компетенція» як здатність держави брати участь у господарських відносинах.

Ключові слова: держава, суб'єкт господарювання, господарська компетенція, унітарне підприємство, державне комерційне підприємство, казенне підприємство.

Постановка проблеми. Держава виконує функцію організації господарського життя суспільства шляхом управління державною і комунальною власністю від імені народу. Держава організовує господарську політику та приймає економічну стратегію, яка спрямована на виконання комплексу економічних завдань. Основними напрямками забезпечення державою права на господарювання є такі: спрощення

порядку створення, реєстрації та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності, скорочення переліку видів підприємницької діяльності, що підлягають ліцензуванню та патентуванню, вимагають одержання сертифікатів, лімітування перевірок і контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, скорочення перевірок; спрощена система митного оформлення вантажів тощо [1, с. 65].

Держава забезпечує основні права і обов'язки суб'єктів господарювання та визначає відповідальність за правопорушення. Відповідно до ст. 13 Конституції України держава виконує функцію організації господарського життя суспільства шляхом управління державною і комунальною власністю від імені народу [2].

Питання визначення господарської компетенції держави і меж правого регулювання є актуальним для подальшого врегулювання господарської діяльності держави. Держава за допомогою методів та інструментів може розробити ефективні плани для подальшого економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань, які безпосередньо стосуються визначення поняття та змісту особливого статусу держави як суб'єкта господарювання, в тій чи іншій мірі присвячені праці вчених П.Д. Біленчука, О.П. Васильченка, Д.М. Притики, С.Д. Русу, Г.В. Смолина, Ф.О. Стефанчука, О.Г. Хрімлі, Ю.С. Шемшученка, В.С. Щербини, О.І. Ющика та ін. Але, незважаючи на наявні наукові доробки, слід, однак, зауважити, що недостатньо дослідженим залишається питання щодо господарської компетентності держави, оскільки держава не виступає суб'єктом господарського права, але наділена господарською компетенцією у зв'язку з виконанням функцій держави управління економікою. Тому дане питання потребує вдосконалення дієвого нормативно-правового забезпечення, що зумовлює перспективність подальших досліджень у цій сфері.

Метою статті є дослідження правового статусу держави як суб'єкта господарювання, поняття «господарська компетенція держави» з господарсько-правової точки зору, виявлення особливостей участі державних органів у господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи особливості правової діяльності держави, слід звернути увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 8 Господарського кодексу України (далі – ГК України) держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання. У ст. 2 цього ж кодексу зазначається, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками

суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [3].

Із цього можна зробити висновок, що органи, які наділені організаційно-господарською компетенцією, можуть брати участь у господарських відносинах, у зв'язку з чим можуть виступати як учасник господарських відносин. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, – це органи, які мають повноваження щодо управління державною і комунальною власністю, що використовується у господарській діяльності, правового регулювання та контролю господарської діяльності. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють свою господарську компетенцію у зв'язку зі здійсненням державної функції керівництва економікою.

Згідно з ч. 2 ст. 8 ГК України держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування приймають різного роду рішення фінансового, адміністративного чи управлінського характеру стосовно господарських відносин, у межах своєї компетенції. Таким чином держава реалізує одну із форм державного керівництва економіки – управління. Згідно з ч. 3 цієї статті господарська компетенція реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи [3].

Господарську правосуб'єктність держави можна розглянути у двох напрямках: безпосередньому та опосередкованому.

Безпосередня участь держави – це діяльність відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V суб'єктами управління об'єктами державної власності виступають: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності; міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи; Фонд державного майна, органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські

організації; Національна академія наук України, галузеві академії наук [4].

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V Кабінет Міністрів України виступає суб'єктом управління, що визначає суб'єкти управління державної власності, стосовно яких виконує функції управління, що передбачено ст. 116 Конституції України як управління об'єктами державної власності [4]. Також цей закон визначає перелік повноважень Кабінету Міністрів України з метою здійснення управління об'єктами державної власності.

Опосередковано участь держави в господарській діяльності передбачає визначене коло суб'єктів, що можуть виступати від імені держави. До таких утворень відносять державні й комунальні установи. Глава 8 ГК України визначає особливості правової діяльності державних унітарних та комунальних підприємств. У ст. 73 ГК України визначаються особливості поняття державного унітарного підприємства [4].

Державне унітарне підприємство вважається таким, якщо воно створено компетентним органом державної влади на базі відокремленої частини державної власності. Державне унітарне підприємство має єдиного засновника у формі компетентного органа. Найменування державного унітарного підприємства повинно містити слова «державне підприємство». Майно підприємства не може бути розподілено на частки, вклади, паї. Орган державної влади, до сфери управління якого належить державне підприємство, є представником власника і виконує його функції та призначає керівника даного підприємства. Органом управління державного унітарного підприємства є керівник підприємства, який призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство (Уповноваженим органом управління), і є підзвітним цьому органу. Законом можуть бути визначені особливості статусу керівника державного унітарного підприємства, в тому числі встановлено підвищену відповідальність керівника за результати роботи підприємства [5, с. 62].

Майно державного унітарного підприємства перебуває в державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання державних комерційних підприємств чи праві оперативного управління казенних підприємств.

Одним із видів унітарних підприємств виступає державне комерційне підприємство. Стаття 74 ГК України визначає правовий статус державних комерційних підприємств. Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності всім належним йому на праві господарського відання майном згідно з ГК України та іншими законами, прийнятими відповідно до цього Кодексу [3]. На відміну від інших державних підприємств, метою комерційних підприємств є отримання прибутку. Таким чином, комерційні підприємства можуть приносити прибуток державі від здійснення своєї діяльності. Стаття 75 ГК України визначає особливості господарської діяльності комерційних підприємств, як-от:

1) зобов'язання приймати та виконувати доведені в установленому законодавством порядку державні замовлення, враховувати їх під час формування виробничої програми;

2) зобов'язання складати і виконувати річний та з поквартальною розбивкою фінансовий план на кожен наступний рік;

3) державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам;

4) кошти, одержані від продажу майнових об'єктів, що належать до основних фондів державного комерційного підприємства, використовуються відповідно до затвердженого фінансового плану;

5) списання з балансу не повністю амортизованих основних фондів, а також прискорена амортизація основних фондів державного комерційного підприємства можуть проводитися лише за згодою органу, до сфери управління якого входить дане підприємство;

6) встановлення в імперативному порядку переліку фондів, утворення яких є обов'язковим для державних комерційних підприємств, та інші [3].

Законодавством України передбачена особлива категорія державних підприємств – казенні підприємства. Особливим видом підприємства, заснованого на державній власності, є казенне підприємство, яке здійснює некомерційну господарську діяльність, тобто діяльність, спрямовану на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Особливості казенних підприємств передбачені ст. 77 ГК України:

1) законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;

2) основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;

3) за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;

4) переважаючим (понад п'ятдесят відсотків) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним;

5) приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом;

6) здійснюється медичне обслуговування населення.

Відповідно до законодавства створення, реорганізація та ліквідація казенного підприємства здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України. Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України № 1033 від 26.07.2006 року «Про перетворення казенних підприємств у державні комерційні підприємства» затверджено Перелік казенних підприємств, що перетворюються у державні комерційні підприємства [6].

Орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, затверджує статут підприємства, призначає його керівника, дає дозвіл на здійснення казенним підприємством господарської діяльності, визначає види продукції (робіт, послуг), на виробництво та реалізацію якої поширюється зазначений дозвіл. Особливості господарської діяльності казенних підприємств встановлені ст. 77 ГК України. Казенне підприємство здійснює господарську діяльність відповідно до виробничих завдань органу, до сфери управління якого воно входить. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних фондів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить [3].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши господарську компетентність держави, ми визначили форми реалізації господарської компетенції. Держава не виступає суб'єктом господарського права, але наділена господарською компетенцією у зв'язку з виконанням функцій держави управління економікою. Держава набуває господарської компетенції лише за умови вико-

нання функцій управління або в межах закону. Держава, згідно зі ст. 13 Конституції України, управляє державною і комунальною власністю на підставах і в межах закону. Держава виступає як особливий учасник господарських відносин. Вона забезпечує створення економічної політики та стратегії в господарській діяльності, забезпечує права і обов'язки учасників господарських відносин. Тим не менше, існують свої особливості набуття господарської компетенції державою.

Ми розглянули два напрями господарської діяльності держави: безпосередню та опосередковану. Безпосередня участь держави у сфері господарювання реалізується через діяльність відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування. Опосередкована господарська компетентність держави виражається в діяльності суб'єктів управління щодо розпорядження об'єктами державної власності. До таких утворень відносять державні й комунальні установи. Ми розглянули поняття і форми державних унітарних, комерційних і казенних підприємств. Зробивши аналіз цих понять, ми можемо зробити висновок про можливості розвитку державних підприємств, їх взаємозв'язок та перспективи розвитку в майбутньому. Держава повинна брати активну участь у розвитку національної економіки.

Список використаної літератури:

1. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина : навчальний посібник. Львів 2008. 467 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.07.2019).
3. Господарський Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №436-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 18.07.2019).
4. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16> (дата звернення: 18.07.2019).
5. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
6. Про перетворення казенних підприємств у державні комерційні підприємства : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2006 р. № 1033. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033-2006-%D0%BF> (дата звернення: 18.07.2019).

Parasiuk V. M., Khyl Ya. I. The state as a participant in economic relations

The article explores the problem of defining the concept and content of the special status of the state as an economic entity on the basis of theoretical provisions and legislation. At the legislative level, this status is not clearly specified. Emphasis is placed on those aspects that make it possible to determine the legal status of the state as a separate institution in the sphere of management. In addition, it states that the state can be considered as a set of institutions, as well as the relationship between them. The state, as a member of the economic sphere, creates a framework within which the relationships between economic entities occur. On the basis of the conducted analysis of the sphere of economy, the main tasks are distinguished, the solution of which is achieved due to the activity of state authorities as subjects of regulation of economic activity. Undoubtedly, the content of state regulation of the development of economic activity of state bodies is determined by the goals, as well as by the set of methods and tools that the state possesses in carrying out this policy. The relevance of this scientific exploration is further conditioned by the fact that the state as a participant in the economy is endowed with a special status. The state provides the basic rights and obligations of economic entities and determines responsibility for the offenses. At the same time two directions of economic activity of the state are considered, namely direct and indirect. The direct economic competence is exercised by the state through the activities of the relevant state authorities and local self-government. It is stated that these are the bodies that have the authority to manage state and communal property used in economic activity, as well as to regulate and control economic activity. Indirectly, the economic competence of the state is expressed in the activities of the entities subject to the disposal of state-owned objects. The concept and forms of state unitary, commercial and state-owned enterprises are considered. The features of creation and activity of state unitary enterprises are characterized. The legal status of state-owned commercial enterprises is analyzed. The article also analyzes the concept of "economic competence" as the ability of the state to participate in economic relations.

Key words: *state, economic entity, economic competence, unitary enterprise, state commercial enterprise, state-owned enterprise.*